

Draženko Samardžić*

E-mail: drazenko@muzej-biograd.com

Zavičajni muzej Biograd na Moru

Sto godina muzejske djelatnosti u Biogradu na Moru

Sažetak

U ovom se radu, a na temelju dostupne sačuvane dokumentacije u Zavičajnom muzeju Biograd na Moru, razmatra o počecima sustavnoga prikupljanja i očuvanja materijalnih ostataka nekada sijela hrvatskih kraljeva, što je na kraju rezultiralo osnivanjem *Muzeja hrvatskih starina Biograd na Moru* 1925. godine. Današnji muzej može se s pravom smatrati sljednikom toga muzeja, koji je nastao u okviru proslave tisućite obljetnice Hrvatskog Kraljevstva.

Cljučne riječi: muzej, baština, zbirke, pomorstvo

1. Povijest osnutka Muzeja hrvatskih starina Biograd na Moru

U prigodi tisućite obljetnice Hrvatskog Kraljevstva koja se obilježavala u tadašnjoj Kraljevini SHS, kasnije nazvanoj Kraljevina Jugoslavija, Biograd na Moru kao dio te zajednice aktivno se uključio u proslavu. U toj svečarskoj atmosferi podignut je „spomenik tisućite obljetnice hrvatskog kralja Tomislava“ i otvoren *Muzej hrvatskih starina Biograd na Moru*. Ovu godinu ujedno možemo smatrati početkom sustavnoga čuvanja i izlaganja materijalnih arheoloških ostataka koji su se još mogli pronaći u gradu koji je dva puta doživio temeljito pljačkanje, paljenje i rušenje.

Na temelju sačuvane i dostupne dokumentacije, koja se čuva u *Zavičajnom muzeju Biograd na Moru*, može se utvrditi kako je i prije gore spomenute godine grupa entuzijasta (učitelji, svećenici) sakupljala ulomke srušenih crkava i razmišljala o izgradnji riznice u koju bi se ti predmeti pohranili. Tako učitelj Grgur Urlić Ivanović koncem 19. stoljeća u „Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku“ piše o pronađenim ruševinama na području Biograda, koje onda skuplja s namjerom izlaganja. Očito je kako je ova proslava Hrvatskog Kraljevstva ubrzala stvar te je s radom otpočeo *Muzej hrvatskih starina Biograd na Moru*. Prvi čuvar bio je don Kažimir Perković. Ovome svakako treba dodati i činjenicu kako je početkom 20. st. don Luka Jelić na predjelu zvanom Gomila, odnosno Glavica, u Biogradu na

* Ravnatelj Zavičajnog muzeja Biograd na Moru

Moru utvrdio i dokumentirao ostatke zidova prvotne biogradske katedrale, što je vjerojatno samo ubrzalo i ojačalo razmišljanje o potrebi otvaranja riznice, odnosno muzeja. Doista, tada postaje sve snažnija misao o potrebi osnivanja zbirke kamenih spomenika. Začetnici ove ideje mahom su domaći i ugledni Biogradci Grgur Urlić Ivanović,¹ Velimir Škarpa², Rude Bačinić³, Artur Jeličić⁴, don Kažimir Perković⁵ te dr. Ivan Lorković⁶, koji je boravio u Biogradu nekoliko mjeseci prije nego je umro.

Slika 1. Istraživanje ostataka biogradske katedrale 1902.-1905. godine

Muzej u Biogradu osnovan je dakle 1925. godine, a osnovala ga je ondašnja općinska vlast i za prvoga čuvara postavila don Kažimira Perkovića. Zadatak muzeja bio je (iz Statuta muzeja) „sabirati i uzčuvati u prvom redu spomenike iz stare hrvatske prošlosti, a u drugom redu i spomenike drugih naroda koje su oni ostavili na zemljištu koje se proteže od Nina do Skradina“. Muzej je bio smješten u općinskoj zgradi.

Postoje pokazatelji kako se koncem 20-tih godina 20. stoljeća veoma ozbiljno planiralo i razmišljalo o gradnji muzeja „hrvatskih starina u Biogradu“⁷, ali se s

¹ Grgur Urlić Ivanović, učitelj i povjerenik Matice hrvatske za Biograd 1881. - 1886.

² Velimir Škarpa, muzejski povjerenik

³ Rude Bačinić, vodeći zastupnik HRSS-a za Dalmaciju u Ustavotvornoj skupštini u Beogradu i općinski načelnik Općine Biograd

⁴ Artur Jeličić, sudbeni dnevničar i povjerenik Matice hrvatske u Biogradu 1887. - 1890.

⁵ don Kažimir Perković, svećenik i čuvar *Muzeja hrvatskih starina Biograd na Moru*

⁶ dr. Ivan Lorković, hrvatski političar

⁷ Gradnja *Muzeja hrvatskih starina u Biogradu*, Obzor br. 69/1928.

pripremama odustalo zbog Šestosiječanjske diktature, koju je uveo kralj Aleksandar Karađorđević I.

Don Kažimir u općinsku zgradu, u jednu prostoriju koja je dodijeljena za potrebe muzeja, smješta rimske i hrvatske starine, kamene spomenike, numizmatiku i heraldiku. Njemu je namijenjena uloga čuvara i tumača znamenitosti mjesta i okolice. Zapravo je to tek trebao biti početak ili klica tog budućeg muzeja, koji nikad nije sagrađen. U nekoliko dnevnih novina čak se i pisalo o početku rada *Muzeja hrvatskih starina Biograd*⁸.

*Slika 2. Osnivač Muzeja hrvatskih starina Biograd na Moru
don Kažimir Perković*

Don Kažimir je pored čuvarske službe obavljao i manja povremena arheološka istraživanja, i to u mjestu Galovac, što se vidi iz prepiske koju je vodio s *Arheološkim muzejom u Splitu*. Kako sam svjedoči, u pismu datiranom u Biogradu dne 20. 6. 1938., na ovo poduzeto arheološko istraživanje ponukao ga je i nagovorio „praotac hrvatskih starina (fra Lujo Marun - dopisano rukom!), koji se vrtio oko nje (gomile zvane Crkvina u Galovcu) punih 40 godina čekajući vrijeme i sredstva da je raskopa sluteći da se tu nešto važna skriva, ali nije dospio da to izvrši. Lani je nekoliko mjeseci otkidao od svoje pensije i slao mi za kopanje gomile. Ja sam udovoljavao želji zaslužnog starca i vodio iskopine po najvećoj vrućini jer je on to požurivao plašeći se blize smrti. I predviđanja fra Luje Maruna su se obistinila. Otkrivene su dvije hrvatske crkve...”⁹

⁸ Don Kažo uredio muzej u Biogradu na Moru, Novosti XXXI/23. jula 1937.

⁹ Ostavština don Kažimira Perkovića

Uslijed ratnih djelovanja tijekom Drugog svjetskog rata, don Kažimir je spremio zbirku u svoju drvarnicu pored kuće u kojoj je stanovao. No, zbirka je nakon njegove smrti bila zapuštena, predmeti porazbacani, neki i otuđeni i uništeni.

Tako dr. Ivan Esih piše u *Obzoru* dana 30. kolovoza 1935. „Kao što Šibenik ima svog don Krstu Stošića, Knin fra Luju Maruna, kao što ninski i obrovački muzej ima svoje savjesne čuvarе, tako i muzej Biograd na Moru ima svoga budnog i učenog čuvara don Kazimira Perkovića u kojega se poznavanje i uzdržavanje starina natječe s ljubavlju prema našim tragovima *stare slave djedovina*“. Dr. Esih završava u svom članku kako je čak za vrijeme zagrebačke oblasti, a na intervenciju Stjepana Radića, donirano 10.000 dinara za uređenje lapidarija u Biogradu. Mislilo se svakogodišnjom dotacijom osigurati život tom muzeju, ali se kasnije zaboravilo i na biogradski muzej, kao i na druge kulturne potrebe. Kako doznajemo iz informativnog članka dr. Ivana Esiha, objavljenog u *Novoj Hrvatskoj* 19. kolovoza 1943., don Kazimir Perković umro je u Biogradu za vrijeme ovoga rata tiho i povučeno.

Slika 3. Prvi stalni postav Muzeja hrvatskih starina Biograd na Moru 1925. godine

Zemlja se nakon rata obnavlja, ali se na muzej nije zaboravilo. Tugomili Dominis, učiteljici iz Biograda, povjerena je uloga „čuvara muzejske zbirke Biograd koja je vjerojatno već tada bila pod ingerencijom Arheološkog muzeja u Zadru. Spomenuti muzej svojim dopisom zadužuje čuvaricu zbirke neka vodi upisnik posjetitelja muzejske zbirke i daje preporuku neka bude s „nama u vezi i da nas obavještava o radu“. (Dopis broj 197/48 od 17. 6. 1948.)

Nakon Tugomile Dominis, službu „povjerenik terena Biograd n/m“ preuzima Marija Radman. Ubrzano se radi, uz koordinaciju *Arheološkog muzeja iz Zadra* - direktora muzeja Mate Suića, konzervatora Grge Oštrića te kustosa muzeja Ive Petriciolija - na uređenju zbirke u Biogradu. To se i dogodilo te je arheološka zbirka ponovno otvorena u zgradi Općine Biograd u dvije prostorije, a zaslugom *Arheološkog muzeja iz Zadra*, koji je postavio cilj „da na teritoriju svoga djelovanja uredi područne zbirke u Ninu i Biogradu“. U sklopu prvosvibanjske proslave, predana je „javnosti malena ali suvremeno uređena muzejska ustanova za koju se bez pretjerivanja može reći da je najbolje izložena područna arheološka zbirka u Dalmaciji“.¹⁰

Ona će djelovati kao područna zbirka *Arheološkog muzeja Zadar*, a pod nadzorom povjerenice muzeja Marije Radman.

Prof. dr. Antun Bauer o istoj toj zbirci piše u svojim rukopisima¹¹: „to je bio historijski događaj u historiji naše muzejske službe“. Nije prošlo niti pet godina, a zbirka je već doživjela sudbinu da je bila „izbačena van i danas kada dođete u Biograd obilazeći od vrata do vrata nije se moglo konstatirati gdje se nalaze ti spomenici“, piše Marija Radman, povjerenica. Iz izvještaja koji je povjerenica uputila 18. veljače 1959. godine, dade se zaključiti kako su muzejski eksponati iz općinskih prostorija najvjerojatnije smješteni u podrum stare škole, gdje su dočekali godinu 1969., kada sele u zgradu staroga Kotarskoga suda, kasnije Općinskoga (danas zgrada muzeja). Zgrada Kotarskoga suda sagrađena je u drugoj polovici 19. stoljeća.

U međuvremenu je počeo s radom Fond za unaprjeđenje kulturnih djelatnosti Općine Biograd, koji zajedno s predstavnicima *Arheološkog muzeja iz Zadra* i *Narodnog sveučilišta Biograd* užurbano rade na uređenju i postavljanju arheološke zbirke u današnjoj zgradi muzeja. Ona je u početku zauzimala dvije prostorije u prizemlju i dvorište (lapidarij), da bi s vremenom cijela zgrada postala muzejski prostor.

Otvaranjem arheološke zbirke zapošljava se kustos, arheolog pok. Branka Juraga, koja provodi i sustavna arheološka istraživanja u Biogradu i na širem biogradskom području. Nije prošlo niti godinu dana, a na cijelom je prvom katu muzeja izložena druga zbirka, poznata pod nazivom *Teret potopljenog broda iz 16. stoljeća - Gnalić*, koja je uređena uz pomoć *Narodnog muzeja Zadar* i Fonda za unaprjeđenje kulturne djelatnosti Općine Biograd.

2. Osnivanje i početak - nastavak rada današnjega muzeja

Otkriće brodoloma kod otočića Gnalić na izlazu iz Pašmanskog kanala, koje je izazvalo ogromnu senzaciju u javnosti, samo je ubrzalo aktivnosti oko osnivanja samostalnoga muzeja. Postojeće dvije zbirke koje su do tada djelovale u današnjoj

¹⁰ Ivo Petriciolij, Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, lipanj 1954. god. III, br. 3

¹¹ Dokumentacija *Zavičajnog muzeja Biograd na Moru*

zgradi muzeja, bile su pod ingerencijom *Arheološkog muzeja Zadar*. Dinamika oko pronađenog potopljenog broda i njegova tereta stvorila je pozitivnu klimu, pa tako Skupština Općine Biograd na Moru na sjednici Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica, održanoj 30. prosinca 1971., donosi Rješenje br. 01-233/1-1971. o osnivanju *Zavičajnog muzeja Biograd na Moru*. Nakon što su se pri Muzejskom savjetu Hrvatske zadovoljili svi uvjeti, Republičkom sekretarijatu za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu daje se pozitivno mišljenje i smatra se kako se može izdati Rješenje za početak rada *Zavičajnog muzeja Biograd na Moru* te je tako muzej dana 30. ožujka 1973. pri Okružnom privrednom sudu u Splitu registriran i upisan u Registar ustanova (posl. br. Us-140/72-2¹²).

Zavičajni muzej Biograd na Moru 9. travnja 1973. saziva prvu sjednicu Savjeta na kojoj se konstituira savjet, usvaja Statut i provodi natječaj za direktora muzeja. Time je okončana procedura oko osnivanja muzeja te se pristupilo sastavljanju ekipe budućih djelatnika. Pored već formiranih dviju zbirki - arheološke i zbirke *Teret potopljenog broda iz 16. stoljeća*, uskoro se osniva odjel NOB-a i u tom odjelu zapošljava se kustosica. Nakon toga, zbog velikog broja sakupljenih predmeta koji pripadaju etnološkoj tradiciji, zapošljava se i etnolog/inja. Muzej je u nadležnosti bivše Općine Biograd. Muzej je u početku, a pogotovo prilikom adaptacije same zgrade, izrade stalnoga postava i izložbi, angažirao veći broj stručnjaka iz Zadra, Šibenika, Splita i Zagreba.

Godine 1977. muzej je postao jedini korisnik cijele zgrade, jer su do tada u njoj bili i drugi korisnici, poput knjižnice, Škole učenika u privredi, Radio Biograda, pa sve do stanara, odnosno kadra koji je bio zaposlen u raznim općinskim službama. Tako cijelo prizemlje zauzima arheološki postav (prapovijest, antika, rano kršćanstvo i srednji vijek), dok se u lapidariju nalaze veći kameni arheološki spomenici. Najpoznatija zbirka, *Gnalić*, smještena je na prvi kat muzeja, koji je adaptiran i prilagođen kako bi se mogao izložiti materijal izvađen iz podmorskoga nalazišta.

Zbirka NOB-a, koja je ubrzo prerasla u *Povijesno-kulturni odjel*, smještena je na drugi kat muzeja. Konceptija postava prezentira razdoblje od početka 20. stoljeća do kraja Drugoga svjetskoga rata.

Etnografska zbirka nastala u međuvremenu, u čijem se fundusu našao veliki broj predmeta, smještena je u potkrovlje muzeja. Krajem 80-tih godina 20. st. napravljen je scenarij novoga postava, no početak Domovinskog rata zaustavio je taj proces.

Likovna zbirka osnovana je 1979. godine najprije kao mala galerija, zahvaljujući brojnim donacijama i likovnim kolonijama koje su djelovale u Biogradu. Danas ova zbirka broji nekoliko stotina slika, skulptura, grafika i crteža.

Pored svih zbirki koje sačinjavaju muzejski fundus, najbrojnija i zasigurno najpoznatija jest *Teret potopljenog broda iz 16. st. - Gnalić*. Zbirka je obrađena i tako je utvrđeno kako broji nekoliko desetaka tisuća predmeta (robe), koje je prevezio

¹² Dokumentacija *Zavičajnog muzeja Biograd na Moru*

trgovački brod na relaciji Venecija - Carigrad. Brod je potonuo na izlazu iz Pašmanskog kanala, kod otočića Gnalić. Navodi se nekoliko razloga njegova stradavanja.

Slika 4. Dio stalnog postava Zavičajnog muzeja Biograd na Moru – Teret potopljenog broda iz 16. stoljeća - Gnalić

3. Zaključak

O radu i razvoju *Zavičajnog muzeja Biograd na Moru* i njegovoj ulozi na zaštiti i očuvanju spomeničke baštine, pisali su brojni stručnjaci i znanstvenici u objavljenim radovima: Branka Juraga, Mate Suić, Boris Ilakovac, Šime Batović, Janko Belošević, Ivo Petricioli, Sofija Petricioli, Radomir Miro Jurić, Gorka Božulić i dr. Danas je zasigurno po bogatoj građi koju čuva i izlaže prešao nekada zadane okvire i omeđenost bivše Općine Biograd, a pogotovo preko najpoznatijeg podmorskog lokaliteta na istočnoj strani Jadrana, Gnalić, što ovaj muzej svrstava uz bok europskih i svjetskih muzeja. Potvrda tomu je i stalno i neprestano zanimanje za teret potopljenog broda - brodoloma, gdje imamo česte upite za mogućnost gostovanja u drugim državama i u drugim muzejima. Tako je do sada Gnalić bio prezentiran u Veneciji, Trentu, Trstu, Barnbachu, Barceloni, Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Puli, Zadru...

U muzeju je od osnutka do danas postavljeno na stotine izložbi, a muzej je i sam priredio brojne autorske izložbe. U suradnji s Gradom Biogradom, koji je osnivač muzeja, napravljen je projekt temeljite rekonstrukcije postojeće zgrade, kao i scenarij novoga postava. Projekt je prijavljen na natječaj Obnova javne kulturne infrastrukture te smo u očekivanju njegova ishoda.

Foto: Marko Valjak